

תקצירי מאמרים

הפולמוס במדינת ישראל על מעמדם של הזרמים היהודיים הלא אורתודוקסיים בכותל המערבי אחרי מלחמת ששת הימים

שמואל בהט

זמן קצר אחרי מלחמת ששת הימים הציב משרד הדתות מחיצה להפרדה מגדרית ליד הכותל המערבי. צעד זה, שמשמעותו הייתה קביעתה של רחבת הכותל כבית כנסת אורתודוקסי, עורר מחלוקת נוקבת במדינת ישראל. מחלוקת נוספת התעוררה בשנת 1896 בעקבות בקשתה של התנועה ליהדות מתקדמת לערוך תפילה ללא הפרדה מגדרית ברחבת הכותל וסירוב רשויות מדינת ישראל לאשרה. מאמר זה בוחן את שני הפולמוסים ואת הדרך שבה הוכרעו, ומתמקד בעיקר בוויכוח על מעמדם של יהודי התפוצות, ובראשם של יהודי ארצות הברית, בקביעת צביונו הדתי של הכותל המערבי. לסיום עומד המאמר על מצב העניינים בכותל כיום. אזור לתפילה של 'נשות הכותל' ושל הזרמים הלא אורתודוקסיים הוקצה מדרום לרחבת הכותל לאחר מאבקים ממושכים. הוא מונה את הגורמים האפשריים לשינוי זה ומציע, בעקבות מחקריו של אלון גל, שאחד הגורמים הוא התחזקות השפעתה של יהדות ארצות הברית ושל תרבותה על החברה היהודית במדינת ישראל.

בית הכנסת, הכותל המערבי והמאבק המגדרי: 'אוסף גילדת הנשים' של ג'קלין ניקולס בסבך הלאומיות והחילון

רוני צורף

במוקד המאמר עומדת היצירה של האמנית הבריטית האורתודוקסית ג'קלין ניקולס, 'אוסף גילדת הנשים', שנוצרה בשנים 2009-2013, ובה משובצים טקסטים מיוזגניים מספרות הקודש היהודית כשסביבם דמויות נשיות חושפניות. באוסף מותחת ניקולס ביקורת נוקבת על הקהילה הדתית, על מידור נשים בתרבות ובפוליטיקה העכשווית, ומתייחסת למאבקים פמיניסטיים שנערכים בתגובה. בפרט היא מייחדת מקום חשוב ומרכזי למאבקן של 'נשות הכותל', שפועלות למען שוויון מגדרי ברחבת הכותל המערבי. במאמר אמתח ביקורת על הקשר שניקולס עורכת בין המקרה הקהילתי של אי-השוויון המגדרי בבתי כנסת ובין המקרה הפוליטי של אי-השוויון ברחבת הכותל, שהוא מאפיין רווח בשיח הפמיניסטי הדתי. אעקוב אחר השינוי במעמדה של הרחבה מאתר קדוש לבית כנסת, שהושג לאחר כיבוש שכונת המוגרבים ששכנה לצידו והריסתה ושיצר איום מתמשך על מקומות הקדושים לאסלאם. אדגים כיצד החתירה הפמיניסטית-דתית להנהיג באתר סדר מערבי-ליברלי מחזקת את הבעלות הציונית על המקום ונעשית תוך כדי הצטרפות למערכת יחסי כוח אתניים, לאומיים ומעמדיים. אטען כי התרת הקשר בין הפמיניזם הדתי לפרויקט הלאמת הרחבה מאפשרת לשרטט אופק פוליטי אחר למאבק הפמיניסטי הדתי, כזה שמתנגד לדפוסי הדיכוי הישראליים ומייצר סולידריות ושותפות פוליטית בין נשים מקבוצות שונות.

במאמר אבקש להרחיב את המחקר העוסק בסוגיות דתיות מגדריות באמנות החזותית אל תחום הלאומיות וביקורת הלאומיות. בהתאם, אבקש להאיר היבטים מגדריים וחזותיים בדיון על יחסי דת ומדינה בישראל.

'שכרן בידן': ראשית המאבק הפמיניסטי על מגרש הכדורסל בישראל

רועי אירני

במאמר זה מוצג מאבקו של שחקניות הכדורסל הישראלי לשוויון זכויות בשנות השמונים ובראשית שנות התשעים. ממצאי המאמר, המבוססים על קטעי עיתונות וניירות עמדה של מובילות המאבק, מדגישים את הפערים שבין הפעולות והשיח של הנאבקות אל מול פעולות וערכי ממסד הכדורסל באותן שנים. בעוד פעילות המאבק החזיקו בתפיסת עולם פמיניסטית ששואפת לשוויון בין המינים, תפיסה שהחלה לחלחל גם לחקיקה ולמערכת המשפט בישראל, החזיק ממסד הכדורסל בתפיסות שמרניות יחסית ושאף למנוע שוויון על מגרש הכדורסל. ניצחון הנשים על הממסד בדמות הטמעת שינויים שלהם שאפו, הושג בזכות פעילותן המהפכנית אך גם בזכות שינויים שהחלו להופיע בחקיקה הישראלית. לצד מסקנה זו שופכים האירועים המתוארים במאמר אור נוסף על התפתחות המאבק הפמיניסטי בישראל. בניגוד למוסכמה המחקרית כי מאבקי שנות השמונים היו מאופקים יחסית באופיים, מסקנות המאמר מדגימות כי לפחות בשדות מסוימים התקיימו מאבקים מהפכניים על מעמד האישה בישראל גם בתקופת ה'דמדומים' שבין שנות השבעים לשנות התשעים.

התנועה להפצת התורה: חרדים לעיירות הפיתוח

עידית חזות

קהילות חרדיות, חסידיות וליטאיות פועלות וחיות בערי פריפריה רבות. כיצד נוסדו? מה היו המניעים להקמתן? ובאילו נסיבות? נראה שיד מכוונת הובילה את ההתמקמות החרדית הליטאית בפריפריה. במאמר זה מתואר מפעלה הלא מוכר של התנועה להפצת התורה (תל"ת), ומובאים קולותיהם העלומים של מוביליה ושותפיה. זהו סיפורן של קהילות השומרות על בידול ובה בעת שואפות להשפעה.

התל"ת החלה את דרכה בשנות החמישים, ביזמתו של אברך ירושלמי בשם הרב אליעזר קוגל. מדי פעם באו בחורי ישיבה לשיעורי תורה ביישובי פרוזודור ירושלים. מפעילות זו, שהחלה בזעיר אנפין, התפתחה רשת של כוללים ובה מאות אברכים שהתמקמו בעיירות. לצעירי העיירה הקימו 'מתיבתות', חטיבות ביניים תורניות, שאפשרו לבוגריהן להשתלב בישיבות חרדיות; לאחרים הציעו פעילות חווייתית ברשת מועדני 'אחדות'.

המניע האידאולוגי והמניע הכלכלי היו שלובים זה בזה: דיור מוזל ואפשרויות תעסוקה, וכן טיפוח חזון 'הפרחת השממה הרוחנית'. הכוללים של התל"ת נמנו עם הקבוצות הראשונות שהתמקמו בעיירות הפיתוח מבחירה, והם נהגו מתמיכה מקומית וממשלתית רחבה. להתמקמות בפריפריה השפעה מכרעת על מפת ההתיישבות החרדית.

המעורבות החרדית ליטאית, הכוללת יזמות של התל"ת, השפיעה על בנייתה של החרדיות המזרחית בפריפריה. השפעתה פחתה עם הקמתה של ש"ס שהגשימה את חזונה מרחיק הלכת של התל"ת, 'ישיבה פה, כולל אברכים שם, לפני הארץ משתנים מיום ליום!'.

'נגדע הארז': סיקור מותו של בנימין זאב הרצל בעיתונות עברית

ברק בר־זוהר

במאמר זה נחקר הסיקור התקשורתי של מותו של בנימין זאב הרצל (3.7.1904; כ' בתמוז תרס"ד) בראי שלושה עיתונים עבריים. העיתונים שעמדו במוקד המחקר היו יומון עברי נפוץ וחשוב באותה תקופה באירופה (הצפירה), וירחון ושבועון שהופצו בתחומי היישוב העברי בארץ ישראל (השקפה וחבצלת). במאמר אני מראה באילו פרקטיקות עיתונאיות הובנתה פטירתו של הרצל כאירוע תקשורתי מהדהד ורב רושם ומנתח אותן. הרצל תואר כאדם נשגב וכאליל, העיתונים החמיאו לו על יופיו, הציגו אותו כגדול מנהיגי העם היהודי והדגישו את חזונו הנבואי. לא זו בלבד, עוצמת הסיקור הייתה גדולה במיוחד ומותו של הרצל נותר בכותרות מעל מאה ימים. עם זאת מותו של הרצל חשף גם מתחים ביישוב העברי. לראיה, העיתון השקפה בעריכתו של אליעזר בן יהודה תקף את מתנגדיו של הרצל. יתרה מזאת, הירחון חבצלת נמנע מלהזכיר את דבר מותו של הרצל בגיליונות הראשונים שראו אור לאחר מותו ולאחר מכן מתח ביקורת חריפה על מספידיו של הרצל והאשימם בחילול הקודש, בכפירה בדת ובהפיכת דמות אנושית לאל.

יחסם של ראשי הצבא לשטחי הגדה המערבית וירושלים לפני מלחמת ששת הימים: בין קבלת המציאות לרצון הלב אלונה הורנשטיין ויוסי גולדשטיין

במאמר זה ביקשנו לברר מהי מידת ההשפעה של בכירי הצבא על מהלכיהם של מעצבי המדיניות הישראלית. מקרה הבוחן הוא יחסם של הראשונים לשטחי יהודה, שומרון והעיר העתיקה בירושלים בשנים שבין מלחמת העצמאות למלחמת ששת הימים. האם העריך הדרג הביטחוני כי שליטה ישראלית בגדה המערבית הכרחית לצורך שמירה על שלומה וביטחון תושביה? ואם כן, האם הנימוק הביטחוני היה היחיד שנלקח בחשבון או שגלווהתה אליו כמיהה אישית לארץ ישראל גדולה ורחבה?

הטענה המרכזית במאמר היא כי הדרג הבכיר בצה"ל תמך ברובו בקביעת הירדן כגבול המזרחי של ישראל, הן עקב השיקול הביטחוני הן בהשפעת השיקול ההיסטורי הנוסטלגי. נדמה שבישראל של שנות החמישים והשישים לא הייתה קיימת דיכוטומיה ברורה בין הדרג הביטחוני לזה המדיני. לא פעם צה"ל השפיע, לעתים אף כפה את עמדותיו על ההנהגה, אולם על פי רוב פעל על פי הוראות שקיבל מן הדרג שמעליו. במידה של זהירות אפשר לקבוע שאף שהחלטה הסופית לא הייתה נתונה לשיקול דעתם, השפיעו בכירי צה"ל על קביעת מהלכים. שיאה היה תוצאותיה של מלחמת ששת הימים שסטתה סטייה רבה מן התכנית המקורית ולא רק משום הצטרפותה של ירדן למלחמה.

ישראלים ממאדים, יהודי ארצות הברית מנוגה? הבדלים תרבותיים ויריבות ביחסם של יהודי ארצות הברית כלפי ישראל

גיל ריבק

המאמר בוחן תחושות של ניכור תרבותי, ולעתים יריבות גלויה, בקרב יהודי ארצות הברית כלפי ישראל וישראלים, שאינן נובעות מחילוקי דעות בנושאי פוליטיקה או דת. הדרכים שבהן יהודים אמריקנים – בין שהם מנהיגים, אינטלקטואלים, יוצרי סרטים, פרשנים או אפילו מהגרים לישראל – מתארים את הישראלים ואת התנהגותם משקפות פערים תרבותיים עמוקים. פרט לאפיונות של יריבות בין יהדות ארצות הברית לישראל, המאמר דן בהצגתם של הישראלים בידי כותבים ויוצרי תרבות פופולרית יהודים בארצות הברית כמרפקנים, רעשנים, תוקפנים ומאיימים. תיאורים אלה מצביעים על כך שרבים מיהודי ארצות הברית רואים בישראלים מעין 'אחר' אתני. נוסף לתדמית המצ'ואיזם הדוחה שלהם, הישראלים מוצגים כבני דודים כהי עור, מזרח תיכוניים ודמויי ערבים, דבר המדגיש לא רק את הצביון הליברלי/פרוגרסיבי של יהודי ארצות הברית, אלא גם את מוצאם האשכנזי, קרי האירופי. הפער שבין התדמית המופשטת לעתים של ישראל ובין תדמיתם של הישראלים הממשיים, וערבוב הממדים הפוליטיים והתרבותיים עדיין נפוצים בתיאורם של ישראל והישראלים. פער זה מעלה שאלות רחבות יותר: האם העיסוק התכוף והנמשך של יהודי ארצות הברית בישראל אפשר להם – הן לתומכיה הנלהבים ביותר של ישראל והן למבקריה החריפים ביותר, הן לארגונים מרכזיים והן לקבוצות שוליות – להתחמק מבעיות כבדות משקל שבמרכז החיים היהודיים בארצות הברית, כגון האתגרים של בניית קהילות בנות קיימא, נישואי תערובת ומספרים מתדלדלים.

רשימת המשתתפים

רועי אירני, האוניברסיטה העברית בירושלים

ד"ר שמואל בהט, אוניברסיטת חיפה

ד"ר ברק בריזוהר, מכון מופ"ת

פרופ' יוסי גולדשטיין, אוניברסיטת אריאל

ד"ר אלונה הורנשטיין, אוניברסיטת אריאל

ד"ר עידית חזות, המכללה האקדמית לחינוך חמדת הדרום

רוני צורף, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ד"ר תמיר קרקסון, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב והאוניברסיטה
העברית בירושלים

פרופ' גיל ריבק, אוניברסיטת אריזונה